

УДК [34.343]

Лугіна Наталія Анатоліївна –

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
Університету державної фіскальної служби України

Nataliya A. Lugina –

candidate of juridical sciences, associate professor,
assistant professor of the department of criminal law and criminology
University of the State Fiscal Service of Ukraine
(31 Universytetska Street, Irpin, 08200, Ukraine)

Полейко Іванна Юріївна –

здобувач вищої освіти
Університету державної фіскальної служби України

Ivanna Yu. Poleiko –

seeker for higher education
University of the State Fiscal Service of Ukraine
(31 Universytetska Street, Irpin, 08200, Ukraine)

Проблеми визначення кримінально-правових ознак об'єкту та предмету злочину, передбаченого ст. 212 КК України

Відображено наукові погляди на визначення кримінально-правових ознак об'єкту та предмету злочину, передбаченого статтею 212 «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» Кримінального кодексу України. Зроблено акцент на ознаках предмету податкового злочину, підкреслено їх вагому кримінологічну роль. Висвітлено недоліки чинної норми-заборони, запропоновано шляхи її вдосконалення.

Ключові слова: ухилення від сплати податків, податки, збори, обов'язкові платежі, об'єкт, предмет.

Отображены научные взгляды на определение уголовно-правовых признаков объекта и предмета преступления, предусмотренного статьей 212 Уголовного кодекса Украины «Уклонение от уплаты налогов, сборов (обязательных платежей)». Акцентировано внимание на признаках предмета налогового преступления, подчеркнута их криминологическая роль.

Ключевые слова: уклонение от уплаты налогов, налоги, сборы, обязательные платежи, объект, предмет.

N.A. Lugina, I.Yu. Poleiko Problems of Determination of Criminal Legal Signs of the Object and Subject of the Crime Provided for by 212 of the Criminal Code of Ukraine

The article deals with the contemporary problems of determining the criminal characteristics of the object and item of the crime under Art. 212 of the Criminal Code of Ukraine. It is confirmed by its widespread presence and the need to find ways to improve this provision in accordance with the challenges posed by tax offenders.

The purpose of the study is to provide the criminal characteristics of the object and item of socially dangerous act, which is the intentional evasion of taxes, fees (mandatory payments), the crime and punishment of which is established by Art. 212 of the Criminal Code.

Legislative and scientific approaches to understanding the object and subject of tax crimes are analyzed.

The practical significance of the study consists of proposals for the need to amend Art. 212 of the Criminal Code of Ukraine, in particular regarding the definition of the subject of tax crime. We consider it advisable to

change the words "tax system" to "tax system". First of all, this is due to the fact that the disposition of tax crimes is blanket and refers to the tax legislation, in particular the PC of Ukraine.

Keywords: tax evasion, taxes, meeting, mandatory payments, object, subject.

Постановка проблеми. Держава постійно рстикається з проблемою наповнення бюджету грошовими коштами для рзабезпечення здійснення своїх економічних та соціальних програм, рвиконання інших функцій. При цьому діяння, яке полягає в умисному ухиленні від рсплати податків, зборів (обов'язкових платежів), віднесено рзаконодавцем до суспільно небезпечних діянь, кримінальна рвідповідальність за яке передбачена ст. 212 Кримінального кодексу України (далі - КК).

Водночас для розкриття ррзмісту будь-якого суспільно небезпечного діяння в науці ркримінального права використовується кримінально-правова характеристика злочину, яка допомагає практичним працівникам правоохоронних та рсудових органів під час застосування положень Особливої частини КК отримати рповну й наочну інформацію стосовно вчиненого діяння та може рбути використана для формування подальшої кримінально-правової рполітики держави. При цьому, з'ясування кримінально-правових ознак рповинно передувати кримінологічній характеристиці рподаткових злочинів, адже виключно КК України визначаються ті рформально-юридичні риси, наявність яких дозволяє кваліфікувати рпевне діяння як злочинне.

Актуальність рдослідження кримінально-правових ознак об'єкту та предмету злочину, рпередбаченого ст. 212 КК України підтверджується його широкою поширеністю та рнеобхідністю пошуку шляхів вдосконалення цього положення відповідно до рвикликів, які ставлять перед державою податкові правопорушники.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Злочин, передбачений ст. 212 КК, був предметом дослідження у наукових роботах П.Ю.М. Антонян, А.М. Бойко, В.І. Борисов, В.М. Вересов, В.В. Голіна, Б.М. Головін, Д.І. Голосніченко, А.Є. Гутник, Н.О. Гуторова, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, В.М. Дрьомін, О.О. Дудоров, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.Г. Кальман, О.М. Костенко, О.Г. Кулик, І.І. Кучеров, В.В. Лисенко, О.М. Литвинов, С.С. Мірошніченко, В.В. Молодик, М.І. Панов, В.В.

Пивоваров, В.М. Попович, І.М. Соловійов, Є.Л. Стельцов, В.Я. Тацій, В.О. Туляков, В.І. Шакур, О.Ю. Шостко та ін.. Однак окремі питання надання кримінально-правової характеристики зазначеного злочину науковцями залишено поза увагою.

Невирішені раніше проблеми стосуються відсутності єдиного підходу представників кримінально-правової науки щодо змісту проблеми визначення кримінально-правових ознак предмету та об'єкту злочину, передбаченого статтею 212 Кримінального кодексу України.

Метою дослідження є надання ркримінально-правової характеристики об'єкту та предмету суспільно рнебезпечного діяння, яке полягає в умисному ухиленні від рсплати рподатків, зборів (обов'язкових платежів), злочинність та караність якого встановлена ст. 212 КК.

Виклад основного матеріалу. Розвиток рУкраїни не можливий без ефективного функціонування податкової рсистеми. Податкові надходження, будучи головним джерелом рформування дохідної частини бюджетів, є основою фінансування рзагальнодержавних і місцевих завдань та функцій. Податкова система України, рбудучи предметом регулювання фінансового права, є важливою рсоціальною цінністю, що зумовлює необхідність її правової охорони, у тому числі рзасобами кримінальної відповідальності. Ці засоби є крайніми, проте рнеобхідними у протидії податковим злочинам. З іншої сторони, рподаткова система має вагоме кримінологічне значення. З особливостями організації рцієї системи і окремих її складових пов'язуються чинники податкових злочинів, рбезпосередньо залежить ефективність як загальносоціального, так і рспеціально-кримінологічного запобігання податкової злочинності в цілому тощо.

З-поміж ознак складу рподаткових злочинів виокремлюються ті, що мають кримінологічне рзначення - «найбільш кримінологічно значущі». В.В. Пивоваров до них рвідносить роб'єкт податкових злочинів, способи їх вчинення, мету, рсуб'єкти та їх вік. На думку

вченого, спосіб як елемент об'єктивної сторони дає можливість виявити типові способи вчинення податкових злочинів, рвивчення та аналіз об'єкту злочину, мети та віку злочинців має рзначення для складення кримінологічного портрету податкових злочинців, рвиділення їх найбільш характерних рис, якостей, які сприяли вчиненню рзлочинних діянь [1, с.40, 41].

Загалом ми поділяємо ці рвисновки, проте, вважаємо, що поряд із вказаними ознаками складу рподаткових злочинів до числа кримінологічно значущих доцільно також рвіднести їх предмет. На нашу думку, дослідження предмету податкових рзлочинів, дозволить виявити ті види загальнодержавних та рмісцевих податків і зборів, від сплати яких за сучасних умов найчастіше ухиляються рплатники. Це, у свою чергу, має безумовне значення для запобігання рподатковим злочинам, оскільки дозволяє виявити найбільш «уразливі» в рзлочинному плані частини податкової системи України та сконцентрувати запобіжний рвплив на конкретних категоріях платників податків та зборів. Отже, раналізі складу податкових злочинів особливу увагу приділятимемо рсаме вказаним вище їх кримінологічно значущим особливостям.

Так, повною мірою русвідомлюючи складність дискусії щодо сутності об'єкту злочину, у нашому рдослідженні за основу буде взято теорію суспільних відносин об'єкту злочину. Ця теорія за сучасних умов є найбільш поширеною в науці та полягає в ррозумінні об'єкту злочину як певних суспільних відносин, на рякі він посягає, завдаючи їм шкоди, і які охороняються ркримінальним законом [2, с. 90]. Що стосується класифікації, то у межах висвітлення об'єктів податкових злочинів виділятимемо загальний, родовий і рбезпосередній об'єкти. Як підкреслює В.Я. Тацій, зазначена класифікація рцілком відповідає потребам практичної діяльності та є цілком логічною, адже рґрунтується на співвідношенні філософських категорій «загального», «особливого» та «окремого» [3, с. 238].

Загальним об'єктом рзлочину є сукупність всіх суспільних відносин, що поставлені під охорону чинного ркримінального закону. Родовим об'єктом в науці кримінального права рвизначається певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціально-політичною і

рекономічною сутністю суспільних відносин, які з огляду на це мають рохоронятися єдиним комплексом взаємопов'язаних і взаємозалежних ркримінально-правових норм [4, с. 85]. Вважається, що саме родовий об'єкт рзлочинів є критерієм виокремлення розділів Особливої частини КК України, у тому числі Розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності», в ррякому міститься ст. 212 «Ухилення від сплати податків, рзборів (обов'язкових платежів)».

Стосовно родового об'єкту рподаткових злочинів в кримінально-правовій літературі рвисловлюються різні думку. В якості такого об'єкту виділяються «система господарювання» (М.Й. Коржанський, В.О. Навроцький), «відносини у сфері ргосподарювання» (П.П. Андрушко, Я.М. Кураш, В.В. Пивоваров), «відносини між державою, господарськими суб'єктами та іншими рособами з приводу господарської діяльності» (Ю.М. Сухов), «відносини у сфері економічної діяльності» (Р.Ю. Гревцова, О.І. Перепелиця) тощо [5 с. 42; 6, с. 6,7; 7, с. 51, 52; 8, с. 402-404 та ін.]. На нашу думку, зазначені підходи, рхоч і відрізняються термінологічно, проте загалом є подібними, адже рвідображають різні сторони одного явища. Проте, найбільш точною рвбачається категорія «суспільні відносини у сфері економічної діяльності», яка рдозволяє повною мірою охопити суспільних відносин, що рохороняються нормами Розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності» рОсобливої частини КК України.

Безпосереднім об'єктом рзлочину вважаються конкретні суспільні відносини, які поставлені під рохорону певної статті Особливої частини КК України, і яким завдається ршкода конкретним злочиним [9, с. 99]. Отже, безпосереднім об'єктом рподаткового злочину є саме ті суспільні відносини, що поставлені під рохорону ст. 212 КК України, і яким цим злочиним завдається шкода. З позиції В.М. Киричко та О.І. Перепелиці, таким є суспільні відносини у сфері рдержавного регулювання оподаткування і формування доходної частини рбюджетів та державних цільових фондів [10, с. 155]. На думку О.О. Дудорова, це встановлений законом порядок оподаткування юридичних і рфізичних осіб, який забезпечує за рахунок надходження податків та рзборів (обов'язкових платежів) формування доходної частини

відповідних рбюджетів, а також державних цільових фондів [11, с. 522].

Досить широко визначають рбезпосередній об'єкт ухилення від оподаткування Н.О. Гуторова та В.М. Вересов. З позиції вчених, таким об'єктом є загалом податкові рвідносини [12, с. 28-37]. У свою чергу, Л.П. Брич та В.О. Навроцький рвизначаються вужчим розумінням безпосереднього об'єкту податкових рзлочинів та визначають таким не будь-які податкові відносини, а саме певний їх «зріз» - суспільні відносини з приводу сплати податків, зборів, обов'язкових рплатежів державі зобов'язаними суб'єктами [13, с. 159]. На нашу думку, рвизначений підхід є виваженим, він найбільш точно визначає сутність рбезпосереднього об'єкту ухилення від оподаткування, акцентує увагу на основних сутнісних рисах охоронюваних відносин, а отже має рбільше практичне значення.

Таким чином, не будь-які рподаткові відносини є безпосереднім об'єктом податкових рзлочинів, а саме такий їх вид як відносини зі сплати податків та зборів (обов'язкових платежів). З-поміж інших податкових відносин вони відрізняються ррядом особливостей, пов'язаних з їх спрямуванням, специфічною рструктурою, значенням та ін. Вказані відносини спрямовані на наповнення рдохідної частини бюджетів та державних цільових фондів, є «центральними» та найважливішими відносно всіх інших податкових рвідносин, які б без перших взагалі не існували.

З об'єктом будь-якого рзлочину нерозривно пов'язаний його предмет, який лише в сукупності з рпершим утворює самостійний елемент складу злочину. Під предметом рзлочину в науці кримінального права розуміють будь-які речі рматеріального світу, з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного злочину [2, с. 93]. Що стосується рподаткового злочину, то його предметом є «податки та збори (обов'язкові платежі), які входять в систему оподаткування і введені в рустановленому законом порядку». При цьому, особливістю є те, що предметом рподаткового злочину можуть бути податки або збори, що рнараховуються та сплачуються у безготівковій формі. У структурі посягання предмет рзлочину

відноситься до сфери його об'єкту, вказує на зв'язок об'єкта з роб'єктивною стороною та іншими елементами складу злочину, значною рмірою визначає фактичний характер злочину, ступінь його суспільної рнебезпеки тощо [14, с. 67].

Важливого кримінально-правового та ркримінологічного значення має визначення ознак предмету злочину, рпередбаченого ст. 212 КК України. За сучасних умов в науці не існує редності з цього питання. Так, Я. М. Кураш в якості таких ознак виділяє: (1) фізичну - це такі матеріальні утворення як податки, збори, інші робов'язкові платежі; (2) нормативну - ці платежі встановлюються виключно рзаконом; (3) вартісну - розмір коштів, що не надійшли до бюджетів та рдержавних цільових фондів; (4) функціональну - податки, збори, інші обов'язкові рплатежі призначені для сплати в бюджети та державні цільові фонди [6, с.9-12]. Інший перелік ознак пропонують Л.П. Брич і В.О. Навроцький: робов'язковість платежу - тільки ухилення від сплати обов'язкових платежів може ртягнути кримінальну відповідальність; законність - обов'язкові платежі рпередбачаються законом і встановлюються на його підставі; публічність - рпредметом виступають платежі на користь держави або радміністративно-територіальних одиниць, тобто публічних утворень; зв'язок з об'єктом роподаткування - обов'язок щодо сплати податку залежить від наявності об'єкта оподаткування, отриманого на законних підставах та виступає рйого грошовим виразом; грошова форма [13, с. 171-179].

З нашої точки зору, ррозкриваючи особливості предмету податкового злочину доцільно рвикористати, хоч і з певними корективами, підхід, запропонований Я.М. Кураш. Він рбільшою мірою дозволяє зосередити увагу на тих важливих ознаках рпредмету податкових злочинів, які цікавлять, насамперед, кримінології.

Так, матеріальна ознака рпредмету ухилення від оподаткування, полягає в тому, що ним є загальнодержавні та рмісцеві податки і збори, які відповідно до податкового законодавства України сплачуються виключно в грошовій формі.

Нормативна ознака - рподатки та збори, що становлять предмет податкового злочину, рповинні входити в систему оподаткування та

бути введеними відповідно до закону. За сучасних умов загальнодержавні та місцеві податки і збори визначені в ст. 9 ПК України. Поряд з цим, нормативна ознака предмету рухлення від оподаткування вимагає, щоб податки та збори були введені відповідно до закону. Введеними вважаються ті податки і збори, елементи яких встановлені законом - визначені платники податку та об'єкт оподаткування, ставка і порядок обчислення податку, податковий період та інші елементи, передбачені ст. 7 ПК.

Розглядаючи нормативну ознаку, звернемо увагу на необхідність внесення змін до ст. 212 КК України, зокрема в частині визначення предмету податкового злочину. Вважаємо за доцільне змінити слова «систему оподаткування» на «податкову систему». Насамперед, це зумовлюється тим, що диспозиція податкових злочинів є банкетною та відсилає до податкового законодавства, зокрема ПК України. За сучасних же умов нормативно визначається не категорія «система оподаткування», а «податкова система», під якою розуміється сукупність загальнодержавних і місцевих податків та зборів, що справляються в установленому законом порядку. Таким чином, необхідність внесення визначених змін, в першу чергу, зумовлюється змінами податкового законодавства та необхідністю приведення у відповідність до них положень КК України. У цьому відношенні повною мірою поділяємо думку М.І. Бажанова, який, підкреслюючи важливість чіткого викладу диспозицій статей Особливої частини КК, вказував на необхідність точного та ідентичного закріплення в них термінів [15, с.109, 110].

Наступна, вартісна ознака, полягає в тому, що не будь-які визначені та встановлені законом податки та збори є предметом злочину, передбаченого ст. 212 КК України, а саме ті, несплата яких спричинила фактичне ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у: (а) значних розмірах (суми, які в тисячу і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян); (б) великих розмірах

(суми, які в три тисячі і більше перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян); (в) особливо великих розмірах (суми, які в п'ять тисячі і більше зазначеного мінімуму).

Підсумовуючи розгляд рознак предмету податкового злочину, підкреслимо їх вагому кримінологічну роль. Зокрема, висвітлення матеріальної ознаки сприяє кращому розумінню мотивів податкового злочину, які у тому числі можуть бути корисливими, особи злочинця. Нормативна ознака дозволяє визначити податки та збори, з несплатою яких найчастіше пов'язується злочинна діяльність, а отже й більш ефективно застосовувати відповідні запобіжні заходи. Вартісна ознака сприяє з'ясуванню суспільно-небезпечних наслідків податкового злочину, що може бути використано при характеристиці «ціни» податкової злочинності тощо.

Висновки. Отже, можемо констатувати, що не будь-які податкові відносини є безпосереднім об'єктом податкових злочинів, а саме такий їх вид як відносини зі сплати податків та зборів (обов'язкових платежів). Зпоміж інших податкових відносин вони відрізняються рядом особливостей, пов'язаних з їх спрямуванням, специфічною структурою, значенням та ін. Вказані відносини спрямовані на наповнення дохідної частини бюджетів та державних цільових фондів, є «центральними» та найважливішими відносно всіх інших податкових відносин, які б без перших взагалі не існували.

З'ясування кримінально-правових ознак об'єкту та предмету злочину, передбаченого ст. 212 кк України дозволяє розкрити кримінологічно значущі риси, що використовуються при кримінологічній характеристиці цих злочинів. З огляду на існуючі недоліки та банкетний характер диспозиції ст. 212 КК України необхідним є її подальше вдосконалення, приведення у відповідність до ПК України.

Список використаних джерел:

1. Пивоваров В. В. Податкова і кредитно-фінансова злочинність: кримінологічна характеристика та попередження: дис. кандидата юрид. наук: 12.00.08. Х., 2003. 227 с.
2. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. 2-ге вид. К.: Центр учб. л-ри, 2012. 320 с.
3. Тацій В. Я. Вибрані статті, виступи, інтерв'ю. В. Я. Тацій. відп. за вип. О. В. Петришин. Х.: Право, 2010. 936 с.
4. Кваліфікація за ознаками складу злочину (аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України): практ. посіб. уклад.: А. В. Ващенко [та ін.]. Х.: Точка, 2011. 132 с.
5. Пивоваров В. В. Податкова і кредитно-фінансова злочинність: кримінологічна характеристика та попередження: дис. кандидата юрид. наук: 12.00.08. Х., 2003. 227 с.
6. Борисов В. І. Вибрані твори уклад. відп. за вип. М. В. Шепітько. Харків: Право, 2018. 784 с.
7. Сухов Ю. М. Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: проблеми відмежування від суміжних злочинів та кваліфікація за сукупністю: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2000. 223 с.
8. Кримінальне право України: Особлива частина: підруч. за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-е вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2004. 544 с.
9. Киричко В. М. Практичний посібник з кримінального права України. Х.: ФІНН, 2010. 720 с.
10. Киричко В. М. Злочини у сфері господарської діяльності за Кримінальним кодексом України та в судовій практиці: наук.-прак. Коментар. за заг. ред. В. Я. Тація. Х.: Право, 2010. 784 с.
11. Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина: посіб. для підготовки до іспитів. Харків: Право, 2016. 202 с.
12. Вересов В. Н. Родовой и непосредственный объекты уклонения от уплаты обязательных платежей государству. *Актуальные проблемы государства и права*: сб. науч. труд. Одесса: ОДЮА, 1998. Вып. 5. С. 28-37.
13. Брич Л. П. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні. К.: Атіка, 2000. 288 с.
14. Іванов А. В. Кримінологічна характеристика податкової злочинності в Україні. Теорія і практика правознавства. Вип. 2 (6). 2014. URL: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbirnik/2.2014/30.pdf.
15. Бажанов М. И. О структуре диспозиций статей Уголовного кодекса Украины, предусматривающих ответственность за кредитно-финансовые преступления. *Злочини у сфері кредитно-фінансової та банківської діяльності*. Х.: ПФ Поіск, 2012. С. 108-111.
16. Збирання і дослідження документів при розслідуванні ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів): монографія / Потомська Н.А., Грицюк І.В., Мілевський О.О. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 160 с.

References:

1. Pyvovarov V. V. Podatkova i kredytno-finansova zlochynnist: kryminolohichna kharakterystyka ta poperedzhennia: dys. kandydata yuryd. nauk: 12.00.08. Kh., 2003. 227 s.
2. Veresha R. V. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: navch. posib. 2-he vyd. K.: Tsentr uchb. l-ry, 2012. 320 s.
3. Tatsii V. Ya. Vybrani statti, vystupy, interv'iu. V. Ya. Tatsii. vidp. za vyp. O. V. Petryshyn. Kh.: Pravo, 2010. 936 s.
4. Kvalifikatsiia za oznakamy skladu zlochynu (analiz postanov Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy): prakt. posib. uklad.: A. V. Vashchenko [ta in.]. Kh.: Tochka, 2011. 132 s.
5. Pyvovarov V. V. Podatkova i kredytno-finansova zlochynnist: kryminolohichna kharakterystyka ta poperedzhennia: dys. kandydata yuryd. nauk: 12.00.08. Kh., 2003. 227 s.
6. Borysov V. I. Vybrani tvory uklad. vidp. za vyp. M. V. Shepitko. Kharkiv: Pravo, 2018. 784 s.

7. Sukhov Yu. M. Ukhyleniia vid splaty podatkov, zboriv, inshykh obov'iazkovykh platezhiv: problemy vidmezhuvannia vid sumizhnykh zlochyv ta kvalifikatsiia za sukupnistiu: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. K., 2000. 223 s.
8. Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna: pidruch. za red. M. I. Bazhanova, V. V. Stashysa, V. Ya. Tatsiia. 2-e vyd., pererob. i dop. K.: Yurinkom Inter, 2004. 544 s.
9. Kyrychko V. M. Praktychnyi posibnyk z kryminalnogo prava Ukrainy. Kh.: FINN, 2010. 720 s.
10. Kyrychko V. M. Zlochyvny u sferi hospodarskoi diialnosti za Kryminalnym kodeksom Ukrainy ta v sudovii praktytsi: nauk.-prak. Komentar. za zah. red. V. Ya. Tatsiia. Kh.: Pravo, 2010. 784 s.
11. Tiutiuhin V. I. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: posib. dlia pidhotovky do ispy-tiv. Kharkiv: Pravo, 2016. 202 s.
12. Veresov V. N. Rodovoi y neposredstvennyi obekt ukloneniia ot uplady obiazatelnykh platezhei hosudarstvu. *Aktualnie problemi hosudarstva y prava*: sb. nauch. trud. Odessa: ODIuA, 1998. Vip. 5. S. 28-37.
13. Brych L. P. Kryminalno-pravova kvalifikatsiia ukhyleniia vid opodatkuvaniia v Ukraini. K.: Atika, 2000. 288 s.
14. Ivanov A. V. Kryminolohichna kharakterystyka podatkovoi zlochyvnosti v Ukraini. *Teoriia i praktyka pravoznavstva*. Vyp. 2 (6). 2014. URL: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbirnik/2.2014/30.pdf.
15. Bazhanov M. Y. O strukture dyspozytsyi statei Uholovnogo kodeksa Ukrainy, predusmatryvaiushchykh otvetstvennost za kredytno-fynansovie prestupleniia. *Zlochyvny u sferi kredytno-fynansovoi ta bankivskoi diialnosti*. Kh.: PF Poisk, 2012. S. 108-111.
16. Zbyrannia i doslidzhenniia dokumentiv pry rozsliduvanni ukhylen vid splaty podatkov, zboriv (obov'iazkovykh platezhiv): monohrafiia / Potomska N.A., Hrytsiuk I.V., Milevskyi O.O. K.: "Tsentr uchbovoi literatury", 2013. 160 s.